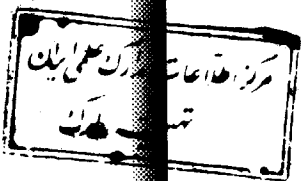

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
١٧٧ - ١٧٧ - ١٧٧
٣١١

٢٥٤٢٤

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
رشته اقتصاد کشاورزی

**تحلیل اقتصادی و تعیین اندازه بهینه اقتصادی
مراعات واگذار شده استان آذربایجان شرقی
«مطالعه موردی شهرستان میانه»**

نگارش:

ابوالفضل یاری

011901

استاد راهنما:

دکتر صادق خلیلیان

استاد مشاور:

دکتر حسین ارزانی

زمستان ۱۳۷۹

۳۵۴۲۶

تأییدیه هیأت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیأت داوران نسخه نهایی پایان نامه آقای ابوالفضل یاری سیس تحت عنوان "تحلیل اقتصادی و تعیین اندازه بهینه مراتع واگذار شده استان آذربایجان شرقی (مطالعه موردی - شهرستان میانه)" را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کنند.

امضاء	رتبه علمی	نام و نام خانوادگی	اعضای هیأت داوران
	استادیار	دکتر صادق خلیلیان	۱- استاد راهنما
	دانشیار	دکتر حسین ارزانی	۲- استاد مشاور
	استادیار	دکتر امیرحسین چیزری	۳- استاد ممتحن
	استادیار	دکتر غلامرضا پیکانی	۶- استاد ممتحن
	استادیار	دکتر محرومی پور	۷- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی

تقدیم به مادرم

که به اندازه تارتار موهایش برایم مهر بود

تقدیم به دستان پدرم

که صداقت عطا بود و بخشش

تقدیم به یاران همیشگی خاطراتم

برادر و خواهرانم

باتشکر و سپاس از:

استاد ارجمند جناب آقای دکتر خلیلیان که علاوه بر اینکه در طول تحصیلم از راهنمایی های مدیرانه ایشان بهره جستیم، دوست و مشوق خوبی هم برای من در راه نیل به اهدافم بوده اند.

استاد ارجمند جناب آقای دکتر ارزانی که در طول مراحل پایان نامه از مشاوره و راهنمایی های ایشان بهره کافی را کسب نمودم.

استادان گرانقدرم در گروه اقتصاد کشاورزی جناب آقای دکتر چیدری و جناب آقای دکتر پیکانی که در طول تحصیلم از تجارب ارزنده شان بهره مند شدم.

همکارانم در اداره کل منابع طبیعی استان آذربایجان شرقی، که در طول تحقیق و جمع آوری آمار و اطلاعات، همکاری صمیمانه ای با اینجانب داشتند.

دوست عزیزم آقای مهندس وکیل پور و دکتر لورنس انویه و دکتر همایونی فرو استاد گرانقدرم جناب آقای مهندس حیاتی که همکاری صمیمانه ای با اینجانب در طول دوران تحصیلم داشتند.

دوست عزیزم آقای مهندس علی فرهادی که در طی مراحل جمع آوری آمار و اطلاعات همکاری خویش را از اینجانب دریغ نداشتند.

دوستان عزیز هم اطاقی ام در خوابگاه بناری، آقایان دکتر مهرآئین، نصرتی، بحرینی، محسنی، واعظی، گلی زاده، دادپور که ناآموخته های زیادی از ایشان آموختم.

دوستان و هم رشته ای های عزیزم آقایان: باقری، قدیمی، عباس آبادی، اسراری و خانم کریمخانی زند که مشوق و یاریگر من در طول دوران تحصیل بوده اند.

فهرست مطالب

عنوان صفحه

فصل اول:

۱-۱- مقدمه:	۲
۲-۱- اهمیت تحقیق:	۴
۳-۱- اهداف تحقیق	۵
۴-۱- فرضیات تحقیق	۵
۵-۱- روش تحقیق:	۶
۶-۱- جامعه آماری و تعداد نمونه‌ها.	۶
۷-۱- روش نمونه‌گیری	۷

فصل دوم:

۱-۲- مفاهیم واگذاری و خصوصی‌سازی.	۹
۱-۲-۲- تعریف مرتع و انواع آن.	۱۲
۲-۲-۲- اثرات اقتصادی مراتع	۱۶
۳-۲- مفاهیم مرتعداری و اقتصاد مرتع	۱۶
۴-۲- نگاهی به وضعیت مراتع کشور	۱۷
۵-۲- مروری بر تاریخچه مرتع و مرتعداری.	۱۹
۱-۵-۲- سیر تشکیلاتی منابع طبیعی در ایران.	۱۹
۲-۵-۲- تاریخچه آموزشی منابع طبیعی ایران	۲۲
۳-۵-۲- تاریخچه طرحهای مرتعداری در ایران	۲۲
۶-۲- عملکرد سیاست‌های کلان برنامه‌های اول و دوم و سوم توسعه در زمینه منابع طبیعی تجدید شونده.	۲۴
۷-۲- بررسی وضعیت مراتع استان آذربایجان شرقی.	۲۶
۸-۲- نظام بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع استان و روند تغییرات آن.	۳۰
۹-۲- آشنایی با منطقه مورد مطالعه (شهرستان میانه).	۴۰

فصل سوم:

۳-۱- مروری بر ادبیات موضوع در داخل کشور:	۴۵
--	----

۳-۲- مروری بر مطالعات انجام شده در خارج از کشور ۵۲

فصل چهارم:

۴-۱- مقدمه ۵۵

۴-۲- حداقل وسعت اقتصادی ۵۶

۴-۳- اندازه بهینه اقتصادی ۵۷

۴-۴- ارزیابی طرحهای مرتعداری ۵۹

۴-۴-۱- هزینه مستقیم و غیر مستقیم طرح: ۵۹

۴-۴-۲- درآمدهای مستقیم و غیر مستقیم طرح: ۵۹

۴-۴-۳- روشهای ارزیابی طرحهای مرتعداری ۶۰

۴-۵- معرفی و کاربرد فاکتورهای مؤثر در ارزیابی طرحهای مرتعداری ۶۱

۴-۵-۱- روابط بین F و P ۶۲

۴-۵-۲- روابط بین P و A ۶۲

۴-۵-۳- روابط بین F و A ۶۳

۴-۵-۴- روابط بین G و P: ۶۳

۴-۶- معیار نسبت فایده به هزینه: ۶۵

۴-۷- ارزش فعلی خالص: ۶۶

۴-۸- معیار نرخ بازده داخلی ۶۷

فصل پنجم:

۵-۱- محاسبه حداقل وسعت اقتصادی ۷۰

۵-۲- اندازه بهینه اقتصادی: ۷۲

۵-۳- ارزیابی طرحهای مرتع داری: ۷۳

۵-۳-۱- معیار نرخ بازده داخلی ۷۴

۵-۳-۲- معیار نسبت منفعت به هزینه ۷۶

۵-۴- بحث و نتیجه گیری ۷۷

۵-۵- ارائه پیشنهادات ۷۹

منابع فارسی ۸۱

منابع لاتین ۸۵

ضمائم

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول (۲-۱): وضعیت مراتع و تولید آنها.....	۱۸
جدول (۲-۲): عملکرد طرحهای مرتعداری در طی سالهای ۶۸-۷۲ (برحسب هکتار).....	۲۵
جدول (۲-۳): عملکرد طرحهای مرتعداری در طی سالهای ۷۳-۷۸ (برحسب هکتار).....	۲۵
جدول (۲-۴) وسعت و تیپ‌بندی اراضی جنگلی و مرتعی استان آذربایجانشرقی.....	۲۷
جدول (۲-۵): وضعیت و وسعت مراتع شهرستانها بر حسب موقعیت و میزان تولید علوفه.....	۳۲
جدول (۲-۶): عملکرد ۱۶ ساله اداره مراتع کل منابع طبیعی استان.....	۳۷
جدول (۲-۷): اهم فعالیتهای انجام یافته در زمینه اصلاح و احیاء مراتع استان در طی برنامه دوم توسعه.....	۳۸
جدول (۲-۸): قابلیت منابع طبیعی (مرتع) استان آذربایجان شرقی.....	۳۹
جدول (۲-۹): وضعیت مراتع شهرستان میانه و تولید آنها.....	۴۱
جدول (۲-۱۰): آمار جمعیت دامی شهرستان میانه بر حسب واحد دامی.....	۴۱
جدول (۲-۱۱): مشخصات طرحهای مرتعداری اجرا شده در شهرستان میانه.....	۴۳
جدول شماره (۴-۱): شکل استاندارد و پارامترهای معلوم و مجهول.....	۶۵
جدول (۱-۵): مقادیر حداقل وسعت اقتصادی محاسبه شده.....	۷۰
جدول (۲-۵): مقایسه طرحها براساس معیار نرخ بازده داخلی.....	۷۴
جدول (۲-۶): مقایسه طرحها براساس معیار فایده به هزینه.....	۷۶

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۷۱	نمودار ۵-۱: مقایسه حداقل وسعت اقتصادی طرحها با اندازه موجود
۷۲	نمودار ۵-۲: مقایسه اندازه موجود طرحها با اندازه بهینه اقتصادی
۷۵	نمودار ۵-۳: نرخ بازدهی داخلی طرحها
۷۶	نمودار ۵-۴: نسبت فایده به هزینه طرحها

چکیده:

مراتع کشور با مساحتی بالغ بر ۹۰ میلیون هکتار حیاتی‌ترین بستر توسعه پایدار محیط زیست و پدیده‌های اکولوژیک محسوب می‌شود و در حقیقت زیربنایی برای کشاورزی است. این عرصه وسیع نقش اساسی و تعیین‌کننده در صنعت دامداری کشور و به خصوص تغذیه سنتی دام دارد. افزایش روز افزون تقاضای محصولات دامی به دلیل افزایش جمعیت از یک طرف و افزایش تعداد دامدار و دام، به منظور پاسخگویی به تقاضای مذکور موجب بهره‌برداری بی‌رویه از مراتع و نابودی پوشش گیاهی این منابع شده است. با توجه به اهمیت این منابع، اصلاح و احیاء آنها، اهمیت بسیار زیادی در اقتصاد عشایری و روستایی کشور دارد. دولت به عنوان متولی اصلی مراتع تاکنون راههای بسیار زیادی برای اصلاح و احیاء این منابع خدادادی در پیش گرفته است. در طول برنامه‌های پنجساله اقتصادی-اجتماعی کشور و به منظور مشارکت مردم در امور این منابع، سعی شده به طریقی این منابع در اختیار بهره‌برداران قرار گیرند، تا نسبت به اصلاح و احیاء آنها اقدام نمایند. بنابراین مراتع در قالب طرحهای مرتعداری به مرتعداران واگذار گردیده تا با ایجاد حس مالکیت به اصلاح و احیاء آنها پردازند. در این راستا استان آذربایجان شرقی با مساحت مرتعی در حدود ۲۳۹۶۴۵۰ هکتار جزء یکی از استان‌های فعال کشور در امر واگذاری مراتع بوده است. قسمت عمده این طرحها در شهرستان میانه با پوشش مرتعی بالغ بر ۳۵۰ هزار هکتار قرار داد.

در این مطالعه که یک مطالعه موردی می‌باشد از بهره‌برداران طرحهای مرتعداری و طرحهای سنتی مصاحبه به عمل آمده و پرسشنامه‌های مربوطه تکمیل گردیده‌اند. در نهایت با استفاده از نتایج استخراج شده از پرسشنامه، حداقل وسعت اقتصادی و اندازه بهینه مراتع در منطقه مورد مطالعه برآورد گردیده است، سپس با استفاده از ابزارهای اقتصاد مهندسی نسبت فایده به هزینه و نرخ بازدهی طرحهای مرتعداری محاسبه گردیده است.

نتایج حاصله بیانگر این مطلب است که در حدود ۵۷ درصد از طرحها از حداقل وسعت اقتصادی برخوردارند که از این تعداد در حدود ۶۳ درصد از طرحها در مناطق بیلاقی و ۳۷ درصد طرحهای قشلاقی می باشد و از مقدار کل طرحهایی که از حداقل وسعت اقتصادی برخوردار نیستند ۶۷ درصد طرحها قشلاقی و ۳۳ درصد طرحهای بیلاقی می باشد و نتایج بیانگر این است که در ۸۷/۵ درصد طرحهایی که از حداقل وسعت برخوردارند زیر ۲۰ نفر بهره بردار مشارکت دارد. نسبت میانگین حداقل وسعت اقتصادی در منطقه بیلاقی به قشلاقی ۰/۲۴ برآورد گردیده است.

براساس نتایج بدست آمده برای اندازه بهینه، اندازه بهینه مراتع در منطقه ۲۸۴۶/۹ هکتار بدست آمد که با مطالعه طرحها مشاهده می گردد که ۳ طرح بالاتر از اندازه بهینه و ۸۵/۸ درصد از طرحها زیر اندازه بهینه فعالیت دارند.

۷۱ درصد طرحهایی که توجیه اقتصادی دارند در مناطق بیلاقی بوده و ۲۹ درصد آنها را مراتع قشلاقی تشکیل می دهد، همچنین نتایج نشان می دهد در ۶۰ درصد طرحهایی که دارای توجیه اقتصادی می باشد زیر ۲۰ نفر و ۴۰ درصد بالای ۲۰ نفر مشارکت دارند. از بررسی نتایج چنین بر می آید ۸۰ درصد طرحهایی که دارای توجیه اقتصادی هستند طرحهایی هستند که وسعت آنها زیر ۱۰۰۰ هکتار می باشد. با بررسی نتایج می توان به این مطلب اشاره کرد که در تهیه و اجرای طرحهای مرتعداری دقت بیشتری اعمال گردد و بدون انجام مطالعات واقعی بر روی پتانسیل های اجتماعی و اقتصادی مردم و پتانسیل های فیزیکی موجود منطقه طرحی نوشته و اجرا نگردد همچنین پیشنهاد می گردد طرحهایی اجرا گردد که نرخ بازدهی داخلی بالای ۲۰ درصد و نسبت فایده به هزینه بالاتر از یک داشته باشد و واگذاری مراتع در حداقل وسعت اقتصادی انجام گردد و واگذاری مراتع تا آنجا که ممکن است به صورت واگذاری به صورت انفرادی و گروههای کوچکتر از ۲۰ نفر و به شکل تعاونی صورت گیرد.

فصل اول

«مقدمه»

ثم شققنا الارض شققا * فانبثنا فيها حبا * و عنبا و قضا * و زيتونا و نخلا * و حدائق
غلبا * و فاكهة و ابا * متاعا لكم و لانعامكم * «سورة عبس ايات ۳۲-۲۶»

«سپس زمین را از هم شکافتیم * و در آن دانه‌های فراوانی رویاندیم * و انگور و سبزی بسیار * و نخل و
زیتون فراوان * و باغهای پر درخت * و میوه و چراگاه * تا وسیله‌ای برای بهره‌گیری شما و چهارپایانتان
باشد *

حدیثی از پیغمبر گرامی:

«لا تمنعوا عباد الله فضل الماء و لا كلاء و لا نارا فان الله تعالى جعلها متاعا للمقوين و قوة
للمستضعفين»

هرگز بندگان خدا را از آب اضافی که در اختیار دارید منع نکنید و نه از مرتع اضافی و نه از آتش، چرا که
خداوند اینها را وسیله زندگی مسافران و مایه قوت نیازمندان قرار داده است»

«تفسیر نمونه جلد ۲۳ صفحه ۲۶۲»

۱-۱- مقدمه:

توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی فرایندی است چند بعدی که از دو قرن پیش آغاز شده و
باعث پیدایش شکاف عظیمی بین جوامع توسعه یافته و توسعه نیافته گردیده است. لذا کلیه کشورهای
توسعه نیافته بنحوی از انحاء در تکاپوی دستیابی به این پدیده پیچیده که از وسعت درخور توجهی
برخوردار است می‌باشند.

دست‌یابی به توسعه و یافتن الگوهای مناسب قابل اجرا نیاز به برنامه‌ریزی منسجم با توجه به وضعیت اقتصادی، اجتماعی، اقلیمی، تاریخی، سیاسی، فرهنگی و مذهبی دارد. رسیدن به این هدف، فراهم آوردن ابزارهای لازم و مهیاسازی بسترها، شناخت وضعیت موجود و کشف توانایی‌ها و ظرفیت‌های بالقوه در جامعه را طلب می‌کند که پس از شناخت نکات قوت و ضعف بتوان برنامه‌های توسعه را در بلند مدت تدوین نمود.

مراتع بعنوان سرمایه‌های ملی یکی از مهمترین منابع طبیعی و اقتصادی هرکشوری محسوب می‌گردند، مراتع از نظر طبیعی و اقتصادی علاوه بر تأمین بخش عظیمی از خوراک دامها (بیش از ۱۰ میلیون تن علوفه خشک در سال)، تولید محصولات دارویی، مزایای زیست محیطی دیگری مثل، تلطیف آب و هوا، ممانعت از بروز سیل، حفظ حیات وحش و ایجاد محیط‌های تفرجگاهی را نیز دربر دارند. از طرفی دیگر موجب رونق دامداری و بهبود وضعیت رفاهی بهره‌برداران و تأمین بخش عمده نیازگوشتی کشور و ایجاد اشتغال برای قشر عظیمی از نیروهای روستایی و عشایری و جلوگیری از اثرات زیانبار مهاجرت می‌گردند.

با توجه به اطلاعات موجود، در حال حاضر سطحی معادل ۹۰ میلیون هکتار از اراضی کشورمان را مراتع تشکیل می‌دهند که در حدود ۵۵٪ کل مساحت کشور است، مساحت مراتع استان آذربایجان شرقی بالغ بر ۲۳۹۶۴۵۰ هکتار است که ۲/۶۶ درصد از کل مراتع کشور و ۵۱/۰۶ درصد از کل وسعت استان را بخود اختصاص می‌دهد. در حدود ۲۱ درصد از مراتع استان جزء مراتع خوب با پوشش گیاهی «۱۰۰ - ۵۰» درصد، ۵۵ درصد جزء مراتع متوسط با پوشش گیاهی «۳۵-۵۰» درصد و ۲۴ درصد جزء مراتع فقیر با پوشش گیاهی «۱۵ - ۳۵» درصد می‌باشد. (۱۲۷)

گرایش مراتع استان اساساً پس رونده منفی بوده و قریب ۴۲ درصد از آن دچار سیر قهقرایی است. پوشش گیاهی آن به زیان گونه‌های خوشخوراک به گونه‌های مهاجم و غیر خوشخوراک تبدیل می‌شود، تخریب در بخش مراتع به اندازه‌ای شدت دارد که زادآوری طبیعی نباتات مرغوب و خوشخوراک میسر نیست، تخریب‌های انجام یافته عمدتاً طی نیم قرن اخیر انجام یافته است که طی این دوره از یک طرف